

ખેતોં કા સંકટ ઔર કુશ્ટી કે અખાડે

સૂખા તો નિપટ ગયા, પર અબ નોટબંદી સે હર કિસાન ત્રસ્ત હૈ। એસે મેં, કુશ્ટી કી તાલીમ, અખાડોં ઔર દંગલોં કે લિએ આખિર કૌન આર્થિક મદદ દેગા?

ગ્લેમર, પ્રેમ ઔર રોમાંસ સે ભરી બૉલીવુડ ફિલ્મોં સે ઊંબ દર્શક અબ ખેલકૂદ ઔર ખિલાડ્યોં કી જીવનિયોં સે જુડી ફિલ્મોં કો જ્યાદા પસંદ કર રહે હૈ। લગાન, ચક દે! ઇંડિયા, ભાગ મિલ્ખા ભાગ, પાન સિંહ તોમર ઔર મેરી કોમ જૈસી ફિલ્મોં કી સફળતા સે ઉત્સાહિત બૉલીવુડ નિર્માતાઓં કી ધ્યાન હાલ કે વર્ષોં મેં કુશ્ટી સે જુડી કહાનિયોં પર ગયા હૈ। સલમાન ખાન પણ ચમ ઉત્તર દેશ કી કુશ્ટી સે જુડી કહાની પર સુલાન બના ચુકે હૈનું। જોન અબ્રાહામ ને રુસ્તમ-એ-હિંદ ગામા કી જીવની પર આધારિત

એક ફિલ્મ બનાને કી ઘોષણા કી હૈ। આમીર ખાન કી ફિલ્મ દંગલ હમારા ધ્યાન ન કેવલ દેશ કે પ્રાચીનતમ ખેલ મલ્લ વિધાયા કુશ્ટી કી દુર્દીશા કી ઓર ખીંચતી હૈ, બલ્ક યાં હાં રહે બંદે પરિવર્તનોં કી ઓર ભી સંકેત કરતી હૈ।

વેસે હમારે દેશ કે ખેલપ્રેમી ક્રિકેટ કે અલાવા કિસી અન્ય ખેલ મેં શાયદ હી બંદ દિલચ્સ્પી લેતે હૈનું। ફુટબોલ, હોકી, વॉલીબોલ, ગોલ્ફ, બાસ્કેટબોલ ઔર કબડી કે પ્રતિ રુચિ

બંદ રહી હૈ, પર ક્રિકેટ કે મુકાબલે યાં બંદ કમ હૈ ઔર દેશ કે કુછ ખાસ ક્ષેત્રોં ઔર વર્ગોં તક સીમિત હૈ। ભારત મેં કુશ્ટી કી લોકપ્રિયતા ભલે હી કમ હો રહી હો, લેકન ઓરલ્પિક મેં યાં એક લોકપ્રિય ખેલ હૈ। દુનિયા કે 122 દેશોં મેં કુશ્ટી ખેલી જાતી હૈ। ભારત, પાકિસ્તાન, ઈરાન, તુર્કી, ઉઝ્બેકસ્તાન, તજાકિસ્તાન, મંગોલિયા જૈસે દેશોં મેં કુશ્ટી કે પ્રતિ પારંપરિક દિલચ્સ્પી દેખી ગઈ હૈ। મહાભારત કાલ સે લેકર આધુનિક કાલ તક ભારત મેં મલ્લ વિધાયા કુશ્ટી કી એક સમૃદ્ધ ઇતિહાસ રહ્યું હૈ। આજ ભી ઉત્તર પ્રદેશ, પંજાબ, હરિયાણા, મધ્ય પ્રદેશ, રાજસ્થાન ઔર મહારાષ્ટ્ર કે દેહાતી ઇલાકોં મેં એસે અનેક ક્ષેત્રોં હૈનું, જ્યાં કુશ્ટી ઔર પહલવાની કે પ્રતિ જનતા કી ગહરી રુચિ હૈ। અગર બંદે શહરોં મેં આઇપીએલ મૈચોં કે લિએ લાખોં કી ભીડ ઉત્પાદી હૈ, તો મહારાષ્ટ્ર કે કોલાહાપુર, નાસિક, સતારા જૈસે જનપદોં મેં ગ્રામીણ અંચલોં મેં હોને વાલે પ્રસિદ્ધ દંગલોં મેં લાખોં કી ભીડ કુશ્ટી દેખને ઔર પહલવાનોં કા ઉત્સાહવર્દ્ધન કરને કે લિએ આતી હૈ।

આજાદી સે પહેલે કે દૌર મેં તમામ પુરાને શહરોં, જૈસે અમૃતસર, જાલાંધર, લુધ્યાણા, રોહતક, દિલ્હી, મથુરા, હાથરસ, બનારસ, ગોરકુષુર, બેરલી, મેરાઠ, જ્યાંસી, ગ્વાલિયર, ભોપાલ, ઇંદૌર, પુણે, નાસિક, સતારા, નાગપુર, મુંબઈ, બડ્ડાદા આદિ મેં અખાડે પાએ જાતે થે, જો શહર સે જરા હટકર પ્રાકૃતિક વાતાવરણ મેં થે। મહારાષ્ટ્ર મેં કોલાહાપુર કે રાજા છત્રપતિ સાહૂજી મહારાજ કો કુશ્ટી મેં બંદ દિલચ્સ્પી થી। વહ અવિભાજિત પંજાબ કે મશાહૂર પહલવાનોં કો અપને રાજ્ય મેં બુલાકર કુશ્ટી કી તાલીમ દિલવતે થે। ઇસેલિએ મહારાષ્ટ્ર મેં અખાડોં કો તાલીમ કહા જાને લગા। મલલખંભ કો મહારાષ્ટ્ર મેં ખેલ-કૂદ કા લોકપ્રિય પ્રતીક માના જાતા હૈ। ઇસકા સીધા સંબંધ કુશ્ટી સે હૈ, ક્યોંકિ ઇસી પર પહલવાન અપના અભ્યાસ કરતે હૈનું।

સાઠકે દેશક તક ઉત્તર ભારત ઔર મહારાષ્ટ્ર કે તમામ

હરિવંશ વતુર્વેદી
નિર્દેશક, બિમટેક

શહરોં મેં પાએ જાને વાલે અખાડોં મેં પહલવાનોં કી ભીડ લાગી રહ્યી થી। ઉન દિનોં પહલવાન આમ જનતા મેં બંદ લોકપ્રિય હોતે થે। લોગ ઉનસે મિલને, બાત કરને, ઉન્હેં દૂધ-વાદામ ખિલાને, ઇનામ-સમાન દેને મેં બંદ ખુશ હોતે થે। આમ લોગોં મેં પહલવાન એક નાયક હુआ કરતે થે। દિલ્હી કે ગુરુ હનુમાન ઔર ઉનકે ચેલે ચંદ્રગીરામ કે ચર્ચે કઈ દશકોં તક ચલતે રહે। 1970 કે દશક તક બૉલીવુડ મેં દાર સિંહ કે ફિલ્મે સુપરહિત હોતી થીનું, જો મુખ્યત્વ: ઉનકી મલ્લ વિધાયા ઔર શારીરિક સૌચિત્રણ પર આધારિત હોતી થીનું।

ભારત કે મશાહૂર પહલવાનોં મેં ગુલામ મોહમ્મદ ઉર્ફ ગામા કા નામ બંદ આદરકે સાથ લિયા જાતી હૈ, જો સન 1878 મેં અમૃતસર મેં પૈદા હુએ થે। સિર્ફ 10 વર્ષ કી આયુ મેં ઉન્હેં જોધપુર મેં હુએ દંગલ મેં 400 પહલવાનોં કી પ્રતિયોગિતા મેં 15 વાં સ્થાન મિલા થા। ઉનકે અભ્યાસ કે બારે મેં અનેક કિંવદંતિયાં હૈનું। વહ રોજાના પાંચ હજાર બૈઠક ઔર તીન હજાર દંડ લગાતે થે। વહ 40 પહલવાનોં સે હર દિન કુશ્ટી ભી લડીતે થે। ઉનકી દૈનિક ખુરાક ભી અચ્છી-ખાસી થી-15 લીટર દૂધ, એક સેર બાદમ ઔર આધા સેર ઘી। સન 1897 ઔર 1910 કે બીચ ગામા ને ભારત મેં હી નહીં, બલ્ક દુનિયા કે અનેક દેશોં મેં જાકર અનેક નામી-ગરામી પહલવાનોં કો શિકસ્ત દી ઔર ઉન્હેં 1910 મેં 'રુસ્તમ-એ-હિંદ' કા ખિતાબ દિયા ગયા।

વિભાજન કે બાદ ગામા પાકિસ્તાન ચલે ગએ ઔર

લાહૌરમે જાકર બસ ગએ થે। અપને જીવન કે આખિરી દિનોં મેં વહ કાફી બીમાર પડ્યે થે ઔર ઉન્હેં આર્થિક તંગી કા સામના કરના પડા। ઉન દિનોં ભારત કે ઉભરતે હુએ ડાયોગપણી જીડી બિડલા ને, જો કુશ્ટી વ પહલવાની કે બંદ શોકીન થે, ગામા કી આર્થિક મદદ કી થી। ગામા પહલવાન કા નિધન 23 મઈ, 1960 કો લાહૌર મેં હુંા થા। કહા જાતા હૈ કે ચીની માર્શાલ આર્ટ કે વિખ્યાત કલાકાર બ્રૂસ લી કો ગામા કે જીવન સે પ્રેરણ મિલી થી।

ભારત મેં કુશ્ટી ઔર પહલવાની કી ઇતની સમૃદ્ધ પરંપરા વ લોકપ્રિયતા કે બાવજૂદ આખિર હમ ક્યો ઔરલ્પિક, એશ્યાડ વ ક્રીકેટ વેલ્થ ખેલોં મેં અચ્છા પ્રદર્શન નહીં કર પાતે? ક્યો સાક્ષી મલિક કે મહિલા કુશ્ટી મેં કાંસ્ય પદક પાને સે સંસ્થાન હોતે થે? ઇસ વિદંબના કી ગહરી વજહ કુશ્ટી કે પ્રતિ સરકારી ઉપયોગ હોતો હૈ હી, મુખ્ય રૂપ સે ભારતીય કૃપી પર ગહરાતે સંકટે બાદલ હૈનું। કુશ્ટી અબ ગાંધોં મેં સિમટકર રહ ગઈ હૈ। શહરી મધ્યવર્ગ ક્રિકેટ સે અભિભૂત હૈ, ક્યોંકિ ઉસમે ગ્લેમર, પૈસા, રોમાંચ, સબ કુશ્ટી હૈ। ગ્રામીણ ભારત કે બંદ-બંદો, બંદો ઔર યુવા, સભી કુશ્ટી કે દંગલોં કો દેખકર રોમાંચિત હોતે હૈનું। ઉનકે મનોરંજન કા તો યાં સાધન હૈ હી, યાં ગ્રામીણ સંસ્કૃતિકા ભી એક પ્રતીક હૈ, ક્યોંકિ કિસાન કા શારીરિક રૂપ સે બલશાલી હોના જરૂરી હોતા હૈ।

દેશ કે ગ્રામીણ અંચલોં મેં કુશ્ટી કી લોકપ્રિયતા ઔર ઉસ પર મંડાતે સંકટ કે બારે મેં પ્રસિદ્ધ કૃપી પત્રકાર પી સાઇનાંશ કા કહના હૈ કે વહાં કુશ્ટી રાજનીતિ, ખેલ ઔર સંસ્કૃતિક ક્રિકોણ પરટિકી હૈ ઔર ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થા કી જડોં તક યાં પૈઠી હુંદી હૈનું। સાલ 2014 ઔર 2015 મેં સુખો કા ગંભીરપ્રકોપ થા, ઇસલિએ ઉસકા વિપરીત અસર દંગલોં કી વિત-વ્યવસ્થા પર ભી પડા। સૂખા તો નિપટ ગયા, પર અબ નોટબંદી સે હર કિસાન ત્રસ્ત હૈ। એસે મેં, કુશ્ટી કી તાલીમ, અખાડોં ઔર દંગલોં કે લિએ આખિર કૌન આર્થિક મદદ દેગા? આમીર ખાન કી ફિલ્મ દંગલ ને ભારતીય કુશ્ટી કે પ્રતિ ઉમ્મીદ જગાતી હૈ। રુસ્તમ-એ-હિંદ ગામા અપની વૃદ્ધાવસ્થા મેં ઇલાજ કે લિએ આર્થિક સંસાધન ન જુટ પાએ હો, લેકન ભારત કે યુવા પહલવાનોં ઔર ખાસતૌર સે ગીતા ફોગટ, બબિતા ફોગટ ઔર સાક્ષી મલિક જૈસે પહલવાનોં કી મદદ સરકારોં ઔર ઔદ્યોગિક ઘરાનોં કો કરની હોણી।

(યે લેખક કે અપને વિચાર હૈનું)